

ПЛАН-КОНСПЕКТ ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ

з дисципліни «Математичні основи ІТ»

Викладач: студент групи 641м Бужак Андрій

Дата проведення: 19.10.2021

Група: 143(1)

Вид заняття: практичне заняття

Тривалість пари: 80 хвилин

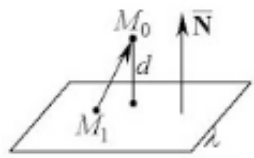
Тема: Площина у просторі.

Мета: ознайомлення студентів із основними типами рівнянь площини у просторі, особливостями їх написання та застосування; формування компетенцій розв'язування типових задач із даної тематики.

ХІД ЗАНЯТТЯ

1. Актуалізація опорних знань (5-7 хв.).

Площина у просторі		
№	Рівняння	Малюнок
1	Площина, що проходить через задану точку $M_0(x_0; y_0; z_0)$ перпендикулярно до даного вектора $\vec{N} = (A; B; C)$ $A(x - x_0) + B(y - y_0) + C(z - z_0) = 0$	
2	Загальне рівняння площини $Ax + By + Cz + D = 0$, $\vec{N} = (A; B; C)$ - вектор нормалі $A^2 + B^2 + C^2 > 0$	
3	Площина, що проходить через три задані точки, $M_1(x_1; y_1; z_1)$, $M_2(x_2; y_2; z_2)$, $M_3(x_3; y_3; z_3)$, які не лежать на одній прямій $(\vec{M_1M} \times \vec{M_1M_2}) \cdot \vec{M_1M_3} = 0$, тобто $\begin{vmatrix} x - x_1 & y - y_1 & z - z_1 \\ x_2 - x_1 & y_2 - y_1 & z_2 - z_1 \\ x_3 - x_1 & y_3 - y_1 & z_3 - z_1 \end{vmatrix} = 0$	
4	Рівняння площини у відрізках (на осях) $\frac{x}{a} + \frac{y}{b} + \frac{z}{c} = 1$, $a^2 + b^2 + c^2 > 0$	

*	<p>Відстань від точки $M_0(x_0; y_0; z_0)$ до площини $Ax + By + Cz + D = 0$</p> $ d = \frac{ Ax_0 + By_0 + Cz_0 + D }{\sqrt{A^2 + B^2 + C^2}}$	 $d = \frac{ (\vec{N}, \vec{M_1 M_0}) }{ \vec{N} } = \frac{ Ax_0 + By_0 + Cz_0 + D }{\sqrt{A^2 + B^2 + C^2}}$
---	--	---

Неповне рівняння площини		
Коефіцієнт, що дорівнює нулеві	Вигляд рівняння	Розташування площини у просторі
$A = 0$	$By + Cz + D = 0$	Паралельна осі Ox
$B = 0$	$Ax + Cz + D = 0$	Паралельна осі Oy
$C = 0$	$Ax + By + D = 0$	Паралельна осі Oz
$D = 0$	$Ax + By + Cz = 0$	Проходить через початок координат
$A = B = 0$	$Cz + D = 0$	Перпендикулярна осі Oz , паралельна площині Oxy
$A = C = 0$	$By + D = 0$	Перпендикулярна осі Oy , паралельна площині Oxz
$B = C = 0$	$Ax + D = 0$	Перпендикулярна осі Ox , паралельна площині Oyz
$A = D = 0$	$By + Cz = 0$	Проходить через вісь Ox
$B = D = 0$	$Ax + Cz = 0$	Проходить через вісь Oy
$C = D = 0$	$Ax + By = 0$	Проходить через вісь Oz
$A = B = D = 0$	$z = 0$	Збігається з площиною Oxy
$A = C = D = 0$	$y = 0$	Збігається з площиною Oxz
$B = C = D = 0$	$x = 0$	Збігається з площиною Oyz .

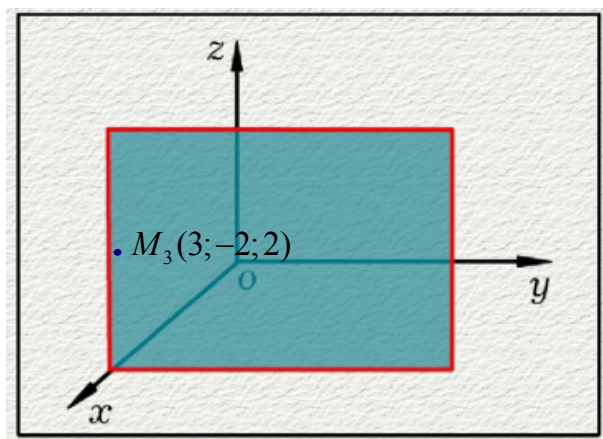
Спосіб задання	Площини задані загальними рівняннями	
Назва правила чи формули	$\pi_1 : A_1x + B_1y + C_1z + D_1 = 0,$	$\vec{N}_1 = (A_1; B_1; C_1)$
	$\pi_2 : A_2x + B_2y + C_2z + D_2 = 0$	$\vec{N}_2 = (A_2; B_2; C_2)$
Кут φ між площинами/прямими/прямою та площиною	Кут між векторами нормалей цих площин, тобто $\varphi = (\pi_1, \pi_2) = (\vec{N}_1, \vec{N}_2)$	

Тригонометрична функція кута	$\cos \varphi = \frac{A_1 A_2 + B_1 B_2 + C_1 C_2}{\sqrt{A_1^2 + B_1^2 + C_1^2} \sqrt{A_2^2 + B_2^2 + C_2^2}}$
Умова паралельності	$\frac{A_1}{A_2} = \frac{B_1}{B_2} = \frac{C_1}{C_2}$
Умова перпендикулярності	$A_1 A_2 + B_1 B_2 + C_1 C_2 = 0$

2. Розв'язування задач (70 хв.)

Задача 1. Скласти рівняння площини, що проходить через точку $M_3(-3; -2; 2)$ паралельно до площини Oyz .

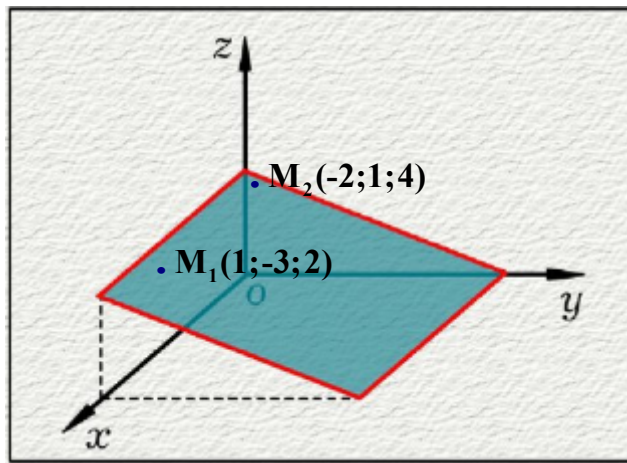
Розв'язання.

I спосіб	II спосіб
<p>Шукана площина паралельна до Oyz, а значить, перпендикулярна до осі Ox, тобто $\vec{i} \parallel \vec{n} = (A; B; C)$, зокрема, можна взяти $\vec{n} = \vec{i} = (1; 0; 0)$. Крім того, площина проходить через точку $M_3(-3; -2; 2)$, отже, можемо написати рівняння прямої, що проходить через точку перпендикулярно до даного вектора:</p> $A(x - x_0) + B(y - y_0) + C(z - z_0) = 0$ <p>Підставляючи координати точки і вектора, маємо:</p> $1 \cdot (x - (-3)) + 0 \cdot (y - (-2)) + 0 \cdot (z - 2) = 0$ <p>Спрощуючи, отримаємо</p> $x + 3 = 0.$	<p>Шукана площина паралельна до Oyz, а значить, у загальному рівнянні $Ax + By + Cz + D = 0$ виконуються рівності $B = C = 0$, тобто її загальне рівняння має вигляд $Ax + D = 0$.</p> <p>Точка $M_3(-3; -2; 2)$ належить шуканій площині, а значить, її координати задовольняють рівняння. Тому</p> $A(-3) + D = 0,$ <p>звідки $D = 3A$.</p> <p>Тоді</p> $Ax + 3A = 0,$ <p>а значить,</p> $x + 3 = 0.$

Відповідь: $x + 3 = 0$.

Задача 2. Скласти рівняння площини, що проходить через точки $M_1(1; -3; 2)$ і $M_2(-2; 1; 4)$ паралельно до осі Ox .

Розв'язання. Площина паралельна до осі Ox , отже, в її загальному рівнянні $Ax + By + Cz + D = 0$

виконується рівність $A = 0$, тобто рівняння шуканої площини має вигляд $By + Cz + D = 0$.

Точки $M_1(1; -3; 2)$ і $M_2(-2; 1; 4)$ лежать у цій площині, отже, їхні координати задовольняють рівняння площини, тобто

$$\begin{cases} B \cdot (-3) + C \cdot 2 + D = 0, \\ B \cdot 1 + C \cdot 4 + D = 0. \end{cases}$$

Віднімемо перше рівняння від другого: $4B + 2C = 0$, звідки $C = -2B$. З другого рівняння $D = -B - 4C$. Тоді

$$D = -B - 4C = \{C = -2B\} = -B - 4(-2B) = 7B.$$

Підставимо знайдені вирази $C = -2B$ і $D = 7B$ у рівняння $By + Cz + D = 0$.

Маємо:

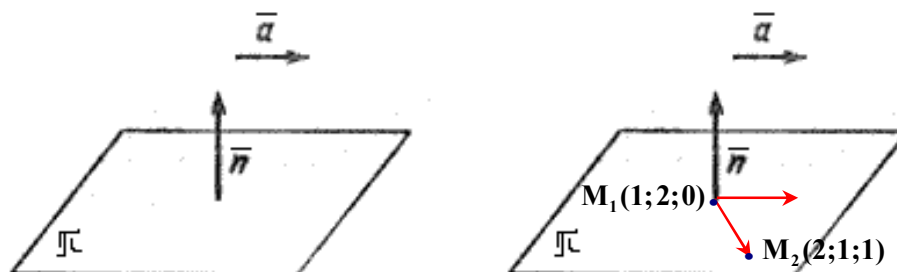
$$By - 2Bz + 7B = 0.$$

Поділивши на $B \neq 0$, отримуємо:

$$y - 2z + 7 = 0.$$

Відповідь: $y - 2z + 7 = 0$.

Задача 3. Скласти рівняння площини, що проходить через точки $M_1(1; 2; 0)$ і $M_2(2; 1; 1)$ паралельно до вектора $\vec{a} = (3; 0; 1)$. Знайти кут між цією площиною та площиною $x - y - z - 10 = 0$.

Розв'язання. 1) Очевидно, що вектор нормалі $\vec{n} = (A; B; C)$ шуканої площини є перпендикулярним одночасно до двох векторів:

$$\vec{a} = (3; 0; 1) \text{ та } \vec{b} = \overrightarrow{M_1M_2} = (2 - 1; 1 - 2; 1 - 0) = (1; -1; 1),$$

а значить, \vec{n} колінеарний до $\vec{c} = \vec{a} \times \vec{b}$, зокрема, можна взяти

$$\vec{n} = \vec{a} \times \vec{b} = \begin{vmatrix} \vec{i} & \vec{j} & \vec{k} \\ 3 & 0 & 1 \\ 1 & -1 & 1 \end{vmatrix} = 0 - 3\vec{k} + \vec{j} - 0 + \vec{i} - 3\vec{j} = \vec{i} - 2\vec{j} - 3\vec{k}.$$

Отже, $\vec{n} = \vec{a} \times \vec{b} = (1; -2; -3)$ і площина проходить через, наприклад, точку $M_1(1; 2; 0)$. Пишемо рівняння прямої, що проходить через точку перпендикулярно до даного вектора: $A(x - x_0) + B(y - y_0) + C(z - z_0) = 0$.

Підставляючи координати точки і вектора, маємо:

$$1 \cdot (x - 1) + (-2) \cdot (y - 2) + (-3) \cdot (z - 0) = 0.$$

Відкриваючи дужки та зводячи подібні, дістаємо шукане рівняння:

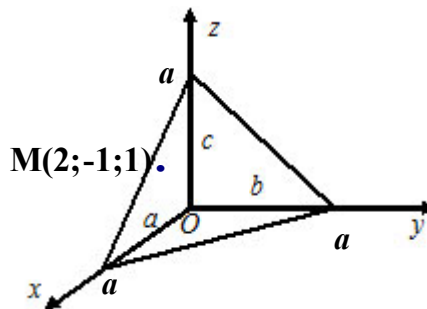
$$x - 2y - 3z + 3 = 0.$$

2) Знайдемо кут між площиною $(\pi) \ x - 2y - 3z + 3 = 0$ та площиною $(\pi_1) \ x - y - z - 10 = 0$. Кут між площинами дорівнює куту φ між їхніми векторами нормалі $\vec{n} = (1; -2; -3)$ та $\vec{n}_1 = (1; -1; -1)$. Знайдемо косинус кута φ :

$$\begin{aligned} \cos \varphi &= \frac{A_1 A_2 + B_1 B_2 + C_1 C_2}{\sqrt{A_1^2 + B_1^2 + C_1^2} \sqrt{A_2^2 + B_2^2 + C_2^2}} = \\ &= \frac{1 \cdot 1 + (-2) \cdot (-1) + (-3) \cdot (-1)}{\sqrt{1^2 + (-2)^2 + (-3)^2} \sqrt{1^2 + (-1)^2 + (-1)^2}} = \frac{6}{\sqrt{14} \sqrt{3}} = \frac{6}{\sqrt{42}} \end{aligned}$$

Відповідь: $x - 2y - 3z + 3 = 0$; $\cos \varphi = \frac{6}{\sqrt{42}}$

Задача 4. Скласти рівняння площини, що проходить через точку $M(2; -1; 1)$ та відтинає на координатних осях рівні відрізки. Знайти об'єм піраміди, яку відтинає ця площина від координатного кута та відстань від початку координат до цієї площини.

Розв'язання. 1) Запишемо рівняння площини у відрізках:

$$\frac{x}{a} + \frac{y}{b} + \frac{z}{c} = 1.$$

За умовою задачі $b = c = a$. Тому

$$\frac{x}{a} + \frac{y}{a} + \frac{z}{a} = 1.$$

Точка $M(2; -1; 1)$ належить шуканій площині, отже, $\frac{2}{a} + \frac{-1}{a} + \frac{1}{a} = 1$.

Тоді $\frac{2}{a} = 1$, отже, $a = 2$. Таким чином, шукане рівняння має вигляд

$$\frac{x}{2} + \frac{y}{2} + \frac{z}{2} = 1.$$

Домножаючи обидві частини на 2 та переносячи константу вліво, маємо
 $x + y + z - 2 = 0$.

2) Знаходимо далі об'єм піраміди, яку відтинає дана площина від першого координатного кута. Це прямокутна піраміда, в основі якої прямокутний рівнобедрений трикутник з катетом $a=2$, а висота піраміди - це відрізок довжини $a=2$, який площина відтинає на вісі Oz .

Таким чином,

$$V = \frac{1}{3} S_{\text{осн}} h = \frac{1}{3} \cdot \frac{1}{2} a^2 \cdot a = \frac{a^3}{6} \text{ (од.}^3\text{)}$$

При $a = 2$ маємо: $V = \frac{a^3}{6} = \frac{2^3}{6} = \frac{4}{3} \text{ (од.}^3\text{)}$

3) Знаходимо відстань від початку координат $O(0;0;0)$ до площини $x + y + z - 2 = 0$. Використовуємо формулу

$$|d| = \frac{|Ax_0 + By_0 + Cz_0 + D|}{\sqrt{A^2 + B^2 + C^2}}.$$

Підставляємо $x_0 = y_0 = z_0 = 0$, $A = B = C = 1$, $D = -2$:

$$|d| = \frac{|1 \cdot 0 + 1 \cdot 0 + 1 \cdot 0 - 2|}{\sqrt{1^2 + 1^2 + 1^2}} = \frac{2}{\sqrt{3}}.$$

Відповідь: $x + y + z - 2 = 0$; $V = \frac{4}{3} \text{ (од.}^3\text{)}$; $|d| = \frac{2}{\sqrt{3}}$

Задача 5. Визначити координати та напрямні косинуси вектора нормалі площини, яка проходить через точки $M_1(1;2;0)$, $M_2(2;1;1)$ і $M_3(3;0;1)$. З'ясувати, який кут дана площина утворює з площиною $x - y + 3z - 4 = 0$.

Розв'язання. 1) Запишемо рівняння площини, що проходить через три точки

$$\begin{vmatrix} x - x_1 & y - y_1 & z - z_1 \\ x_2 - x_1 & y_2 - y_1 & z_2 - z_1 \\ x_3 - x_1 & y_3 - y_1 & z_3 - z_1 \end{vmatrix} = 0.$$

Підставимо координати заданих точок:

$$\begin{vmatrix} x - 1 & y - 2 & z - 0 \\ 2 - 1 & 1 - 2 & 1 - 0 \\ 3 - 1 & 0 - 2 & 1 - 0 \end{vmatrix} = 0.$$

Перетворимо:

$$\begin{vmatrix} x - 1 & y - 2 & z - 0 \\ 1 & -1 & 1 \\ 2 & -2 & 1 \end{vmatrix} = 0,$$

$$\underline{\underline{-(x-1) - 2z + 2(y-2) + 2(x-1) - (y-2) = 0}},$$

$$\underline{\underline{x - 1 + y - 2 = 0}},$$

$$(\pi) \quad x + y - 3 = 0.$$

2) Вектор нормалі знайденої площини має вигляд $\vec{n} = (1; 1; 0)$. Шукаємо його напрямні косинуси. Для вектора $\vec{a} = (a_x; a_y; a_z)$ напрямні косинуси (косинуси кутів, які утворює цей вектор з додатними напрямками координатних осей) обчислюють за формулами:

$$\cos \alpha = \frac{a_x}{\sqrt{a_x^2 + a_y^2 + a_z^2}}, \quad \cos \beta = \frac{a_y}{\sqrt{a_x^2 + a_y^2 + a_z^2}}, \quad \cos \gamma = \frac{a_z}{\sqrt{a_x^2 + a_y^2 + a_z^2}}.$$

Підставляємо координати вектора $\vec{n} = (1; 1; 0)$:

$$\cos \alpha = \frac{1}{\sqrt{1^2 + 1^2 + 0^2}} = \frac{1}{\sqrt{2}}, \quad \cos \beta = \frac{1}{\sqrt{1^2 + 1^2 + 0^2}} = \frac{1}{\sqrt{2}},$$

$$\cos \gamma = \frac{0}{\sqrt{1^2 + 1^2 + 0^2}} = \frac{0}{\sqrt{2}} = 0.$$

3) Знаходимо косинус кута між площиною $(\pi) \quad x + y - 3 = 0$ з вектором нормалі $\vec{n} = (1; 1; 0)$ та площиною $(\pi_1) \quad x - y + 3z - 4 = 0$ з вектором нормалі $\vec{n}_1 = (1; -1; 3)$:

$$\cos \varphi = \frac{A_1 A_2 + B_1 B_2 + C_1 C_2}{\sqrt{A_1^2 + B_1^2 + C_1^2} \sqrt{A_2^2 + B_2^2 + C_2^2}} =$$

$$= \frac{1 \cdot 1 + 1 \cdot (-1) + 0 \cdot 3}{\sqrt{1^2 + 1^2 + 0^2} \sqrt{1^2 + (-1)^2 + 3^2}} = \frac{0}{\sqrt{2} \sqrt{11}} = 0,$$

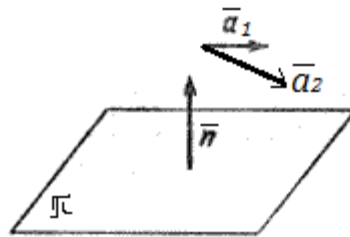
Отже, площини (π) та (π_1) перпендикулярні.

Відповідь: $x + y - 3 = 0$; $\cos \alpha = \cos \beta = \frac{1}{\sqrt{2}}$, $\cos \gamma = 0$ ($\alpha = \beta = 45^\circ$, $\gamma = 90^\circ$);

площини перпендикулярні.

Задача 8. Скласти рівняння площини, що проходить через точку $M_1(1; 1; 1)$ паралельно векторам $\vec{a}_1 = (0; 1; 2)$ та $\vec{a}_2 = (-1; 0; 1)$.

Розв'язання.

Задача зводиться до задачі №3. Оскільки площина паралельна двом векторам $\vec{a}_1 = (0; 1; 2)$ та $\vec{a}_2 = (-1; 0; 1)$, то її вектор нормалі можна шукати у вигляді векторного добутку векторів \vec{a}_1 та \vec{a}_2 :

$$\vec{n} = \vec{a}_1 \times \vec{a}_2 = \begin{vmatrix} \vec{i} & \vec{j} & \vec{k} \\ 0 & 1 & 2 \\ -1 & 0 & 1 \end{vmatrix} = \left(\begin{vmatrix} 1 & 2 \\ 0 & 1 \end{vmatrix}; -\begin{vmatrix} 0 & 2 \\ -1 & 1 \end{vmatrix}; \begin{vmatrix} 0 & 1 \\ -1 & 0 \end{vmatrix} \right) = (1; -2; 1).$$

Пишемо рівняння прямої, що проходить через точку $M_1(1;1;1)$ перпендикулярно до вектора $\vec{n} = (1; -2; 1)$:

$$A(x - x_0) + B(y - y_0) + C(z - z_0) = 0.$$

Підставляючи координати точки і вектора, маємо:

$$1 \cdot (x - 1) + (-2) \cdot (y - 1) + 1 \cdot (z - 1) = 0.$$

Відкриваючи дужки та зводячи подібні, дістаємо шукане рівняння:

$$x - 2y + z = 0.$$

Відповідь: $x - 2y + z = 0$.

Задача 6. Скласти рівняння площини, яка проходить через точку $M_0(1;0;-1)$ і:

а) паралельна площині $2x - y + 3z = 0$;

б) перпендикулярна до площин $x + 2y + 1 = 0$ та $3x - 2y + z - 4 = 0$.

Розв'язання. а) Шукана площина (π_1) паралельна площині (π) $2x - y + 3z = 0$, тому рівняння (π_1) можна шукати у вигляді

$$2x - y + 3z + D = 0.$$

Невідомий коефіцієнт D знайдемо з умови, що точка $M_0(1;0;-1)$ лежить у площині (π_1):

$$2 \cdot 1 - 0 + 3 \cdot (-1) + D = 0,$$

звідки $D = 1$. Отже, рівняння шуканої площини

$$2x - y + 3z + 1 = 0.$$

АБО Рівняння площини (π_1) можна записати, виходячи з умови, що вектором нормалі для (π_1) буде той самий вектор, що й для (π) - це вектор $\vec{n} = (2; -1; 3)$

і (π_1) проходить через точку $M_0(1;0;-1)$. Цього досить, щоб записати рівняння вигляду

$$A(x - x_0) + B(y - y_0) + C(z - z_0) = 0.$$

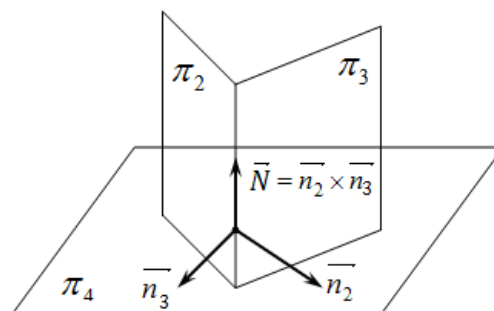
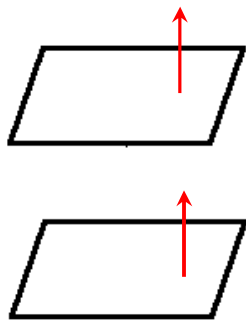
Підставляючи координати $\vec{n} = (2; -1; 3)$ та $M_0(1;0;-1)$, записуємо рівняння шуканої площини:

$$2(x - 1) + (-1)(y - 0) + 3(z - (-1)) = 0,$$

звідки

$$2x - y + 3z + 1 = 0.$$

б) Шукана площина π_4 перпендикулярна до площин (π_2) $x + 2y + 1 = 0$ та (π_3) $3x - 2y + z - 4 = 0$.

Зрозуміло, що вектор нормалі \vec{N} шуканої площини можна шукати у вигляді векторного добутку векторів нормалей \vec{n}_2 і \vec{n}_3 площин π_2 та π_3 :

$$\vec{N} = \vec{n}_2 \times \vec{n}_3 = \begin{vmatrix} \vec{i} & \vec{j} & \vec{k} \\ 1 & 2 & 0 \\ 3 & -2 & 1 \end{vmatrix} = \vec{i} \begin{vmatrix} 2 & 0 \\ -2 & 1 \end{vmatrix} - \vec{j} \begin{vmatrix} 1 & 0 \\ 3 & 1 \end{vmatrix} + \vec{k} \begin{vmatrix} 1 & 2 \\ 3 & -2 \end{vmatrix} = 2\vec{i} - \vec{j} - 8\vec{k}.$$

Отже, можна записати рівняння площини, що проходить через точку $M_0(1;0;-1)$ перпендикулярно до вектора $\vec{N} = (2;-1;-8)$:

$$2(x-1) + (-1)(y-0) + (-8)(z-(-1)) = 0.$$

Спростуючи, отримаємо: $2x - y - 8z - 10 = 0$.

Відповідь: а) $2x - y + 3z + 1 = 0$; б) $2x - y - 8z - 10 = 0$

Задача 7. Серед трьох пар площин знайти пару паралельних і знайти відстань між ними:

а) $3x + y - z - 3 = 0$ та $6x + 2y - 2z - 6 = 0$;

б) $2x - y + z + 4 = 0$ та $x + y - z - 1 = 0$;

в) $2x - 3y + 5z - 1 = 0$ та $4x - 6y + 10z + 2 = 0$.

Розв'язання. Площини $A_1x + B_1y + C_1z + D_1 = 0$ та $A_2x + B_2y + C_2z + D_2 = 0$ паралельні, якщо

$$\frac{A_1}{A_2} = \frac{B_1}{B_2} = \frac{C_1}{C_2} \neq \frac{D_1}{D_2},$$

співпадають, якщо

$$\frac{A_1}{A_2} = \frac{B_1}{B_2} = \frac{C_1}{C_2} = \frac{D_1}{D_2}$$

Перевіряємо пару площин а):

$$\frac{3}{6} = \frac{1}{2} = \frac{-1}{-2} = \frac{-3}{-6},$$

отже, площини цієї пари співпадають.

Перевіряємо пару площин б):

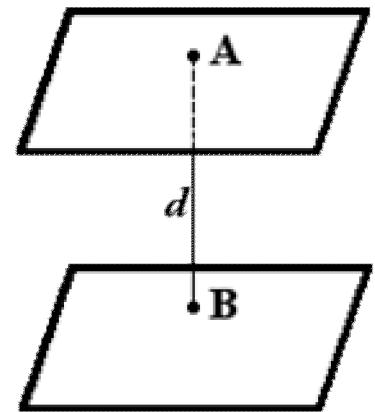
$$\frac{2}{1} \neq \frac{-1}{1} = \frac{1}{-1} \neq \frac{4}{-1},$$

отже, площини не паралельні.

Перевіряємо пару площин в):

$$\frac{2}{4} = \frac{-3}{-6} = \frac{5}{10} \neq \frac{-1}{2},$$

значить, площини паралельні, але не співпадають. Знайдемо відстань між цими площинами. Для цього візьмемо точку в одній площині та знайдемо відстань від неї до іншої площини. Беремо, наприклад, точку у площині (π) $2x - 3y + 5z - 1 = 0$ та шукаємо відстань від неї до площини (π_1) $4x - 6y + 10z + 2 = 0$. Щоб вибрати точку у площині, задамо 2 координати точки довільно, а третю знайдемо з рівняння площини, підставивши в нього дві довільно обрані нами. Нехай $x_0 = 0$, $y_0 = -2$, тоді, підставимо ці значення у рівняння площини (π) та знайдемо відповідну координату z_0 :

$$2 \cdot 0 - 3 \cdot (-2) + 5z_0 - 1 = 0 \Rightarrow z_0 = -1,$$

отже, точка $M_0(0; -2; -1)$ належить площині (π) . Шукаємо відстань від $M_0(0; -2; -1)$ до (π_1) $4x - 6y + 10z + 2 = 0$:

$$|d| = \frac{|Ax_0 + By_0 + Cz_0 + D|}{\sqrt{A^2 + B^2 + C^2}} = \frac{|4 \cdot 0 - 6 \cdot (-2) + 10 \cdot (-1) + 2|}{\sqrt{4^2 + (-6)^2 + 10^2}} = \frac{4}{\sqrt{152}} = \frac{4}{2\sqrt{38}} = \frac{2}{\sqrt{38}}.$$

Відповідь: пара паралельних площин - **в**); $|d| = \frac{2}{\sqrt{38}}$

3. Підведення підсумків заняття, оголошення домашнього завдання (до 5 хв.)

Д/з: пряма у просторі, взаємне розміщення прямої та площини у просторі, зб. задач Дубовик В.П., Юрик І.І. с. 66-67, №171, 174 (1), 175(1), 177(а), 179, 181, 185.